

І. О. Васильєв,

*к. ю. н., доцент, професор кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2355-8683>*

В. О. Тищенко,

*к. н. держ. упр., професор, доцент кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4165-1446>*

А. М. Демків,

*доктор філософії, доцент, старший викладач кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1604-1793>*

Є. А. Власенко,

*старший викладач кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9619-1504>*

І. О. Васильєв,

*магістр економіки, Державне підприємство зовнішньоекономічної діяльності "Укрінтеренерго" Міністерства економіки України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4322-5408>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.23.198

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

I. Vasyliiev,

PhD in Law, Associate professor, Professor of the Department of Fire Prevention and Life Safety of the Civilian Population, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

V. Tyshchenko,

PhD in Public Administration, Professor, Associate Professor of the Department of Fire Prevention and Life Safety of the Civilian Population, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

A. Demkiv,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Fire Prevention and Life Safety of the Civilian Population, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

Y. Vlasenko,

Senior Lecturer of the Department of Fire Prevention and Life Safety of the Civilian Population, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

I. Vasiliev,

Master of Economics, State Enterprise for Foreign Economic Activity "Ukrinterenergo" of the Ministry of Economy of Ukraine

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

В статті висвітлено окремі положення наказу ДСНС України від 29.05.2019 року № 319 "Про організацію навчання з питань охорони праці" [1] та наказу ДСНС України від 18.12.2023 року №1004 "Про організацію навчання персоналу ДСНС у системі післядипломної освіти у 2024 ро-

ці"[2]. Акцентовано увагу на дослідження причин та умов травмування працівників ДСНС України в умовах бойових дій, під час виконання основних завдань за призначенням, а саме гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт, а також пересування особового складу до місця надзвичайної ситуації, або повернення до місця дислокації.

Відповідно до аналізу стану виробничого травматизму серед осіб рядового і начальницького складу цивільного захисту та працівників головних управлінь ДСНС України в областях та м. Києві, підрозділів центрального підпорядкування, підприємств, установ, організацій сфери управління ДСНС та закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання за 2023 рік [3], майже 15 відсотків випадків загибелі та отримання травм особовим складом відбувається при виконанні завдань в ході проведення гуманітарного розмінування. Головною складовою системи профілактики, щодо зменшення ризиків загибелі та травмування особового складу є професійне навчання. Як показала практика при проведенні дослідження, сьогодні не всі форми та методи проведення занять дадуть необхідний ефект. Як висновок без пошуку нових видів та їх впровадження, а також ретельної підготовки та кропіткої роботи над навчально-методичними матеріалами неможливо реалізовувати заплановані програми та досягти кінцевої мети навчання, а саме дати знання слухачам. Тому на сьогодні крім денної форми навчання необхідно вишукувати інші, а саме, здійснювати попередні записи лекційних матеріалів, розробляти сучасні алгоритми практичних занять, а також створювати цілком ігрові програми щодо вирішення практичних вправ тощо. У статті приділено увагу дистанційному навчанню. Заняття зі слухачами Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту проводяться згідно із затвердженим розкладом в режимі онлайн на платформі Zoom та з підключенням слухачів до інформаційного середовища платформи Moodle. Навчання у такому форматі будується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та сучасні телекомунікації з метою донесення навчального матеріалу та спілкування безпосередньо за місцем перебування слухачів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення занять зі слухачами створює умови для професійного удосконалення та обміну досвідом слухачів з різних регіонів України. Проблеми у проведенні занять стосуються не тільки питань безпеки, й усіх напрямів навчання, починаючи з особового складу караулів, закінчуючи курсантами та слухачами закладів освіти ДСНС. Акцентовано увагу на хід виконання науково-дослідної роботи за темою, "Особливості організації навчання в умовах воєнного стану". Метою дослідження було визначено саме підвищення якості навчального процесу у військовий час.

The article highlights some provisions of the order of the State Emergency Service of Ukraine dated May 29, 2019 No. 319 "On the organization of training on occupational health and safety issues" and the order of the State Emergency Service of Ukraine dated December 18, 2023 No. 1004 "On the organization of training for the staff of the State Emergency Service of Ukraine in the postgraduate education system in 2024". Attention is focused on researching the causes and conditions of injury to employees of the State Emergency Service of Ukraine

in the conditions of hostilities, during the performance of the main tasks as assigned, namely, extinguishing fires and carrying out emergency rescue operations, as well as the movement of personnel to the place of an emergency situation, or returning to the place of deployment.

It was also noted that many personnel were injured during work after shelling, including the detonation of projectiles in the buildings of emergency and rescue units and squads, and a significant number of pyrotechnicians died during demining of the affected objects.

Professional training is the main component of the prevention system for reducing the risk of death and injury to personnel. As the practice of conducting the research showed, today not all forms and methods of conducting classes will give the necessary effect. As a conclusion, without the search for new types and their implementation, as well as careful preparation and painstaking work on educational and methodical materials, it is impossible to implement the planned programs and achieve the ultimate goal of education, namely to give knowledge to the students. Therefore, today, in addition to the full-time form of education, it is necessary to find others, namely, to make preliminary recordings of lecture materials, to develop modern algorithms for practical classes, as well as to create completely game programs for solving practical exercises, etc. The article focuses on distance learning.

Therefore, today, in addition to the full-time form of education, it is necessary to find others, namely, to make preliminary recordings of lecture materials, to develop modern algorithms for practical classes, as well as to create completely game programs for solving practical exercises, etc. The article focuses on distance learning. Classes with students of the Institute of Public Administration and Scientific Research on Civil Defense are conducted according to the approved schedule online on the Zoom platform and with students connected to the information environment of the Moodle platform. Education in this format is based on the principles of open education, widely uses computer educational programs for various purposes and modern telecommunications for the purpose of delivering educational material and communication directly to the location of the students. The use of information and communication technologies during classes with trainees creates conditions for professional improvement and exchange of experience of trainees from different regions of Ukraine.

Problems in the conduct of classes concern not only security issues, but also all areas of training, starting with the personnel of the guards, ending with cadets and trainees of educational institutions of the State Emergency Service. Attention is focused on the progress of the scientific research work on the topic, "Peculiarities of the organization of training in the conditions of martial law". The purpose of the study was to improve the quality of the educational process during wartime.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, цивільний захист, населення, вибухові боєприпаси, небезпека, терористичний акт, артилерійський обстріл, алгоритм дії.

Key words: emergency situation, civil defense, population, explosive ammunition, danger, terrorist act, artillery shelling, action algorithm.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Як показала практика та проведені дослідження, сьогодні не всі форми та методи проведення занять можуть надати необхідний ефект. Як висновок — без пошуку нових видів та їх впровадження, а також ретельної підготовки і кропіткої роботи над навчально-методичними матеріалами неможливо реалізовувати заплановані програми та досягти кінцевої мети навчання, а саме дати знання слухачам.

Тому сьогодні крім денної форми навчання та безпосереднім спілкуванням з особовим складом, необхідно вишукувати інші Методи навчання, а саме, здійснювати попередні записи лекційних матеріалів, розробляти сучасні алгоритми практичних занять, а також створювати цікаві ігрові програми щодо вирішення практичних вправ тощо. Саме за цим стоїть життя і здоров'я особового складу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Від початку вторгнення рятувальники ДСНС здійснили сотні тисяч виїздів на ліквідації пожеж та аварій. Особовий склад на постійній основі виконує свою роботу під загрозою обстрілів, бомбардувань та атак ворога — їх убивають, ранять та беруть у полон [3].

Як показали дослідження стосовно причин та умов травмування наших працівників за умов бойових дій на першому місці щодо кількості загиблих та травмованих (майже чверть), це попадання під обстріли чи бомбардування особового складу під час виконання основних завдань за призначенням, а саме, гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт, а також пересування особового складу до місця надзвичайної події або повернення до місця дислокації.

Також гинуть та травмуються: під час виконання робіт після обстрілів, у тому числі спрацювання снарядів, що вибухнули пізніше; підривах на замінованих

дорогах техніки з особовим складом; обстрілах житла, влучення снарядів у будівлі аварійно-рятувальних частин і загонів; значна кількість загиблих піротехніків при проведенні розмінувань об'єктів.

Відповідно до аналізу стану виробничого травматизму серед осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та працівників Головних управлінь ДСНС України в областях та м. Києві, підрозділів центрального підпорядкування, підприємств, установ, організацій сфери управління ДСНС та закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання за 2023 рік [3], майже 15 відсотків випадків загибелі та отримання травм особовим складом відбувається при виконанні завдань в ході проведення гуманітарного розмінування. Ворог після себе залишив десятки тисяч нерозірваних снарядів, тисячі мін та розтяжок, які несуть величезну небезпеку для життя людей. Кожного тижня є новини про вантажні автомобілі чи сільськогосподарську техніку, що підриваються на протитанкових мінах. Взагалі, проблема розмінування територій дуже складна, швидко обстежити величезні простори вкрай важко, але навіть там, де піротехніки вже провели перевірки, все одно немає стовідсоткової гарантії безпеки. Причина у тому, що закладка вибухівки та розтяжки можуть бути непомітними, а протипіхотні міни заглиблені вглиб ґрунту. До того ж професія піротехніка була не надто затребувана у мирний час, що створило нестачу фахівців і відповідне велике навантаження на особовий склад.

Сьогодні ворог також широко застосовує для мінування, зокрема об'єктів дорожньої інфраструктури (мости, перехрестя доріг, пішохідні переходи, залізничні колії), різні види вибухівки, від інженерних боєприпасів (міни, міни-пастки та міни-сюрпризи) до саморобних вибухових пристроїв, виготовлених за допомогою застосування вибухових речовин, захоплених на підприємстві.

мствах гірничо-видобувної галузі. Поширення набули керовані і некеровані фугаси, окремі міни та групи мін, а також ручні гранати, встановлені на розтяжках. Використовуються не тільки інженерні, а й артилерійські та авіаційні боєприпаси, ручні гранати, пристосовані за допомогою підручних засобів до застосування як пастки.

Головною складовою системи профілактики щодо зменшення ризиків гибелі і травмування особового складу є їх професійне навчання.

Інститутом державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту (далі – Інститут) відповідно до наказів МВС, ДСНС та ДЕРЖПРАЦІ вже п'ятий рік на постійній основі здійснюється навчання особового складу з питань охорони праці та забезпечення безпеки персоналу при виконанні завдань за призначенням.

Проведення занять викладачі Інституту здійснюють безпосередньо з виїздом на місце дислокації управлінь, частин та загонів, не дивлячись на наявні ризики та зміни обстановки у регіонах за умов воєнного стану. Де тільки ворог не примушував проводити заняття — і у підвалах, і захисних спорудах, і в інших місцях. На колесах змінювався алгоритм та порядок їх проведення, а також тематика з урахуванням ризиків, що виникли у тих чи інших місцях.

Проте це лише мала частина наявних проблем і не тільки з охорони праці, ай, взагалі, з проведенням занять, починаючи з караулів, закінчуючи закладами вищої освіти.

Як показала практика та проведені дослідження, сьогодні не всі форми та методи проведення занять можуть надати необхідний ефект. Як висновок — без пошуку нових видів та їх впровадження, а також ретельної підготовки і кропіткої роботи над навчально-методичними матеріалами неможливо реалізовувати заплановані програми та досягти кінцевої мети навчання, а саме дати знання слухачам.

Тому сьогодні крім очної форми навчання та безпосереднім спілкуванням з особовим складом, необхідно вишукувати інші Методи навчання, а саме, здійснювати попередні записи лекційних матеріалів, розробляти сучасні алгоритми практичних занять, а також створювати цікаві ігрові програми щодо вирішення практичних вправ тощо. Саме за цим стоїть життя і здоров'я особового складу.

У сучасній освіті відбувається постійний пошук нових оптимальних інноваційних форм і методів, а також технологій навчання, що забезпечать швидкий аналіз інформації, допоможуть віднайти оптимальний шлях вирішення завдань, у той же час удосконалюючи творчість, інтелектуальні та професійні компетентності особистості [4].

Війна, розв'язана росією, диктує свої правила, надиhaє і вимагає досліджувати та впроваджувати нові можливості технологій навчання, що пов'язані, насамперед, із відмовою від традиційних форм навчання, але якісно змінюють та удосконалюють результат.

Новий виклик, але завдання закладів освіти полягає в тому, щоб створити всі умови, при яких слухачі зможуть отримувати якісні знання у повному обсязі, як це було раніше.

Ще з початку карантину, навесні 2020 року всі заклади освіти розпочали все активніше застосовувати у своїй діяльності дистанційне навчання, також до такого формату навчання долучився і Інститут.

Діяльність кожного науково-педагогічного працівника потребувала швидкої адаптації до викликів, щоб

максимально підвищити та забезпечити відповідні знання і навички всім слухачам Інституту, які в подальшому виконують завдання, що покладаються на єдину державну систему цивільного захисту [5].

А це — керівні кадри і фахівці, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту населення, що удосконалюють свої практичні навички та суттєво підвищують ступінь готовності органів управління до дій на випадок аварій чи стихійного лиха на державному, регіональному, місцевому рівнях, педагогічні працівники навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту, а також слухачі, що здобувають вищу освіту.

Заняття зі слухачами проводяться згідно із затвердженим розкладом в режимі онлайн на платформі Zoom та з підключенням слухачів до інформаційного освітнього середовища Інституту платформи Moodle. Навчання у такому форматі базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та сучасні телекомунікації з метою доставки навчального матеріалу та спілкування безпосередньо за місцем перебування слухачів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час занять зі слухачами створює умови для професійного удосконалення та обміну досвідом слухачів з різних регіонів України.

Педагоги пропонують пошук та знаходження рішення щодо вирішення єдиної проблеми — запровадження таких технологій, що дозволять онлайн забезпечити навчальний процес, мотивувати слухача, дотримуючись усіх запроваджених обмежень. Кожному учаснику навчального процесу потрібно було віднайти і бажання і можливості до співпраці. В Інституті, враховуючи вимоги затверджених освітніх (навчальних, робочих) програм, навчальний процес спрямований на відпрацювання педагогічним складом не лише лекційного матеріалу.

Традиційних методів навчання в умовах воєнного стану в країні ще, на жаль, недостатньо. Тому забезпечити надання якісних освітніх послуг без інформаційно-комунікаційних технологій неможливо. Викладання стає все більш складним. Тепер для викладача, педагога недостатньо бути компетентним за своєю спеціальністю, а й потрібно знати, вміти використовувати та постійно удосконалювати свої знання та навички щодо використання сучасних програмно-технічних засобів.

Неможливо ігнорувати дослідження, які підтверджують, що використання активних методів навчання сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу слухачами. Знання, вміння та навички повинні сформуватись у результаті інтерактиву під час навчального процесу онлайн чи офлайн, коли активний не тільки викладач, але й слухач.

Шукаючи та запроваджуючи нові форми і методи інтерактивного навчання, неможливо далі рухатись не використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, що дозволяють проводити ефективно заняття і в онлайн форматі також.

Проблеми у проведенні занять стосуються не тільки питань безпеки, а й усіх напрямів навчання, починаючи з особового складу караулів, закінчуючи курсантами і слухачами закладів вищої освіти ДСНС.

За цими питаннями науковці Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захис-

ту у 2022 році відкрили науково-дослідну роботу за темою "Особливості організації навчального процесу в умовах воєнного стану", метою дослідження було визначено саме підвищення якості навчального процесу в особливих умовах.

За період проведення дослідження відповідно до Календарного плану виконання робіт здійснено: збір, вивчення та узагальнення науково — технічної інформації, вибір та обґрунтування напрямів й завдань досліджень, державну реєстрацію НДР в УкрІНТЕІ, проведено аналіз інформації та досвіду щодо проведення лекційних та практичних занять у навчальних закладах України за умовами війни.

Також проведені робочі зустрічі з керівництвом та викладачами Черкаського інституту пожежної безпеки НУЦЗ України, Вінницького вищого професійного училища Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Міжрегіонального центру швидкого реагування, навчально-методичних центрів та навчальних пунктів пожежно-рятувальних підрозділів Дніпропетровської, Херсонської, Вінницької, Львівської, Тернопільської, Житомирської, Рівненської, Кіровоградської, Донецької, Сумської, Черкаської областей з питань організації та проведення занять з особовим складом.

Здійснені виїзди для вивчення організації навчання у пожежно-рятувальних підрозділах в умовах воєнного стану в Дніпропетровській, Харківській, Херсонській, Одеській, Житомирській, Полтавській, Хмельницькій та інших областях, а також НУЦЗ України, МРЦ "Одеський" з одночасним проведенням занять з охорони праці з особовим складом зазначених гарнізонів.

Організовані, безпосередньо на місті, зустрічі з керівництвом та викладачами Національного університету цивільного захисту України, Черкаського Інституту пожежної безпеки НУЦЗ України та Міжрегіонального центру швидкого реагування ДСНС України.

При проведенні занять з особовим складом гарнізонів міста Києва, Київської, Дніпропетровської, Херсонської, Одеської, Вінницької, Львівської, Тернопільської, Житомирської, Рівненської, Кіровоградської, Донецької, Сумської, Запорізької, Черкаської областей використовувалися навчально-методичні матеріали та напрацювання розроблені за результатами дослідження.

Також, у ході виконання НДР, підготовлено проекти Розділу № 15 "Безпека праці при проведенні занять у закладах освіти ДСНС" та Розділу № 17 "Забезпечення безпеки особового складу при виконанні завдань за призначенням в умовах воєнного стану та бойових дій" проекту нових Правил безпеки праці ДСНС України.

ВИСНОВКИ З ЦЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

За результатами досліджень розроблені сценарії практичних дій населення та записано низку відеолекцій: "Евакуація людей при пожежі за наслідками бомбардувань", "Використання ворогом хімічної зброї", "Алгоритми поведінки населення в умовах воєнного стану" тощо.

Зазначені матеріали використовувалися при проведенні навчань з охорони праці з особовим складом гарнізонів, у тому числі при проведенні занять в ГУ ДСНС у Сумській області де неможливо (за умов обставин, що склалися на той час) зібрати особовий склад на навчання.

Також підготовлено проєкт методичного посібника "Особливості організації навчального процесу з питань охорони праці для особового складу органів та підрозділів ДСНС в умовах воєнного стану". 25 жовтня 2024 року зазначений Проєкт розглянуто на XIV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю "Надзвичайні ситуації: безпека та захист" (м. Черкаси).

Література:

1. Наказу ДСНС України від 29.05.2019 року № 319 "Про організацію навчання з питань охорони праці" та наказу ДСНС України від 18.12.2023 року.

2. Наказ ДСНС України № 1004 "Про організацію навчання персоналу ДСНС у системі післядипломної освіти у 2024 році".

3. Аналіз стану виробничого травматизму серед осіб рядового і начальницького складу цивільного захисту та працівників головних управлінь ДСНС України в областях та м. Києві, підрозділів центрального підпорядкування, підприємств, установ, організацій сфери управління ДСНС та закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання за 2023 рік, <http://dsns.gov.ua/upload/1/9/7/5/1/6/5/dodatok-bila-kniga-cz-06112023.pdf>

4. Швець Г.О. "Сучасні інноваційні методи викладання у вищій школі" <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/33-chetverta-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/42>.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 17 "Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text>.

References:

1. State Emergency Service of Ukraine (2019), "On the organization of training on labor protection", available at: <https://dsns.gov.ua/nakazi-z-osnovnoyi-diyalnosti/94403> (Accessed 15 Nov 2024).

2. State Emergency Service of Ukraine (2023), "On the organization of training of SES personnel in the post-graduate education system in 2024".

3. State Emergency Service of Ukraine (2023), "Analysis of the state of occupational traumatism among ordinary and managerial personnel of civil defense and employees of the main departments of the SES of Ukraine in the regions and the city of Kyiv, units of central subordination, enterprises, institutions, organizations of the SES management sphere and higher education institutions with specific training conditions for 2023", available at: <http://dsns.gov.ua/upload/1/9/7/5/1/6/5/dodatok-bila-kniga-cz-06112023.pdf> (Accessed 15 Nov 2024).

4. Shvets', H.O. (2016), "Modern innovative teaching methods in higher education", available at: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/33-chetverta-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/42> (Accessed 15 Nov 2024).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution "On approval of the Regulation on the Unified State System of Civil Defense", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text> (Accessed 15 Nov 2024).

Стаття надійшла до редакції 25.11.2024 р.